

ნინო ზანდუკელი

ილია ჭავჭავაძის ფიგურის ინსტრუმენტალიზაცია საქართველოში (1980-2024)

შესავალი

საქართველოში ილია ჭავჭავაძე საკულტო ფიგურად მიიჩნევა. ქვეყნის განვითარებაში მისი ღვაწლი და დამსახურება საკმაოდ დიდი და მასშტაბურია. მიუხედავად ამისა, ჭავჭავაძის შესახებ განსხვავებული დამოკიდებულებები არსებობს. სხვადასხვა ჯგუფისთვის იგი განსხვავებული ღირებულებების მატარებელია. ამის საფუძველს ქმნიან საზოგადოებრივი აზრები და იდეოლოგიები, რომლებმაც დროთა განმავლობაში ილიას წინააღმდეგობრივი მოდელები შექმნეს. თვალსაჩინოა სხვადასხვა დროსა და კონტექსტში ფიგურის პოლიტიკური ადაპტაციები (1980-2024), რომლებიც დღემდე ლეგიტიმაციის განმტკიცებას ცდილობენ. ჭავჭავაძის მოღვაწეობა ძირითადად ფრაგმენტულად განიხილება და დიქტომიურ ხასიათს ავლენს, ამიტომაც ქართული საზოგადოება ილია ჭავჭავაძის გარშემო მკვეთრად პოლარიზებულია. ეს ფაქტი, ერთი მხრივ, ორგანულ პროცესად შეიძლება მივიჩნიოთ, ხოლო, მეორე მხრივ, მანიპულაციის კარგ საშუალებად. პოლიტიკური ჯგუფები ეროვნულ ფიგურებს საკუთარ ინტერესებს უკავშირებენ, რაც ხშირად ძალაუფლების მოპოვებისა და პოპულიზმის გამოხატულებაა. პარტიების ლიდერები და აქტივისტები, საზოგადო მოღვაწეები, სასულიერო პირები თუ ინტელექტუალები გამოხატავენ ამბიციას, რომ სწორედ ისინი აგრძელებენ „ილიას გზას“. თავისთავად, ჭავჭავაძის საქმიანობა განუზომლად დიდია: ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება; საბანკო საქმე; საერთო ნიადაგის თეორია; პრესის განვითარება; ენის რეფორმა; თარგმანები და ა.შ. ამრიგად, სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებისთვის ილია, დროთა განმავლობაში, ყველას მედროშე გახდა.

ილია სოციალ-დემოკრატებისთვის მემამულედ, რეაქციონერად და ფეოდალად ითვლებოდა. 1897 წლის გაზეთ „კვალის“ (კვალი, №1, 1897: 16). პირველ ნომერში მითითებულია: „ახალწლის მილოცვა პროვინციიდან თავადაზნაურებს“. გაზეთში ლექსად არის გაკრიტიკებული ჭავჭავაძე: „ოთხმოცდაათობმეტს დაიწყო, /უცნაური ამბის წერა, / ორი წელია ვუყურებთ, / მგონი რომ ველარ დაწერა“. კვალისა და ივერიის ფურცლებზე ჭავჭავაძის გარშემო ძირითადი დავა მიმდინარეობდა საადგილმამულო სათავადაზნაურო ბანკის თაობაზე, რასაც მოწმობს ჭავჭავაძის მიერ გაზეთ „ივერიაში“ 1900 წელს გამოქვეყნებული წერილი, „პოლემიკა ნოე ჟორდანიასთან, უმეცრობის ფართი-ფურთი“. წერილში ჟორდანია ბანკის წოდებრივ საკითხზე ედავება ჭავჭავაძეს და ამბობს, რომ ბანკი იმ პირებს ალატაკებდა, ვისაც ბანკის დაფუძნებაში მიუძღოდა წვლილი (იგულისხმება ყველა შემომტანი პირი), ხოლო ილია კრედიტის დანიშნულებას აღწერდა და ამბობდა, რომ „კრედიტი ორპირი მახვილია“; თუ ირაციონალურად მოიხმარს ადამიანი თანხას, იგი ქონებას დაკარგავდა.

1907 წელს ილიას მკვლელობა არ აღმოჩნდა ქართული საზოგადოების უმეტესობისთვის ტრაგედია. მიუხედავად იმისა, რომ ვაჟა ფშაველა წერდა: „ილიას მკვლელებს რომ შეეძლოთ, საქართველოსაც მოჰკლავდნენ“ (აბაშიძე 2010:214). საყურადღებოა სოციალ-დემოკრატის, კარლო

ჩხეიძის სიტყვები ილიას დაკრძალვის დღეს: „დაე, გიტყვოს შენ თავად-აზნაურობამ, ჩვენი საზოგადოების იმ ნაწილმა, რომელიც მშრომელ ხალხის შრომის ნაყოფით ცხოვრობს“.¹

ილია ჭავჭავაძის ფიგურის საბჭოთა რეაბილიტაცია 1934 წლიდან დაიწყო. ძირითადი აქცენტები მიმართული იყო საბჭოთა მარქსისტული იდეოლოგიის გარშემო, სადაც ილია ჭავჭავაძის რეფორმები ითარგმნებოდა, როგორც კლასთა ბრძოლის ნათელი გამოსახატულება.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ფიგურა წარმოჩინდა, როგორც ნაციონალისტური გმირი და მტერთან შეურიგებელი მებრძოლი, რომელიც ქრისტიანული სიმბოლოებით დაიტვირთა.

1987 წელს საპატრიარქო ილია ჭავჭავაძე წმინდანად შერაცხა – „წმიდა ილია მართალი ჭავჭავაძე“.² ფიგურის კანონიზაციამ ამბივალენტური დამოკიდებულებები გააჩინა, რაც იმ პერიოდის ეთნორელიგიური იდენტობის განმტკიცებას უკავშირდება. საქართველოში ხშირად ისმის ილიას ტრიადი: „მამული, ენა, სარწმუნოება“, რომელიც მრავალნაირად ინტერპრეტირდება. მაგალითად, ტრიადის გაგრძელება, როგორც: „ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“, წარმოთქმული საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის, ილია მეორის მიერ საკვირაო ქადაგებისას.³ მოდიფიკაცია დაწყებულია ეროვნული მოძრაობის პერიოდში. არაფორმალური ორგანიზაცია „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“, ნაციონალისტური განწყობის ასამაღლებლად, ცვლის მას, როგორც: „ენა, მამული, სარწმუნოება“. სამი ელემენტი განსაკუთრებით სადავო გახდა 2022-2024 წელს, ქვეყანაში კანონპროექტის „უცხოური გავლენის გამჭვირვალობის შესახებ“ კვლავ დაინიციერების პერიოდში.⁴ საპარლამენტო უმრავლესობამ განაცხადა, რომ სამოქალაქო სექტორს გამჭვირვალობა აკლდა. კანონპროექტი არასამთავრობო ორგანიზაციებს ავალდებულებს უცხოური ძალის ინტერესების გავლენის გამტარებლად დარეგისტრირებას. როგორც მმართველი პარტია განმარტავდა, ფინანსების გამჭვირვალობის აუცილებლობა განპირობებული იყო სახელმწიფოში გარე ძალების ჩარევის იდენტიფიცირების მიზნით. ამ თვალსაზრისით, მიიჩნევენ, რომ კანონი ევროპული იყო, რადგან ქვეყანას აარიდებდა რევოლუციური სცენარების განვითარების შესაძლებლობას. ქართული მედიის ნაწილმა და არასამთავრობო ორგანიზაციების უმეტესობამ (500-მდე ორგანიზაცია) პროტესტი გამოხატა. მათი აზრით, კანონი ავტორიტარულ ხასიათს ატარებდა, რომელიც მიზნად ისახავდა ადამიანის უფლებების შეზღუდვას და კონტროლს. მალევე დაიწყო დიდი საპროტესტო გამოსვლები, მოძრაობა ცნობილი, როგორც „არა რუსულ კანონს“⁵ სახელით. ახალგაზრდების მიერ დადებული ფიცი გმირთა მოედანზე, დასრულდა შემდეგი სიტყვებით: „მამული, ენა, ერთობა“. ტრიადის ამგვარმა ფორმულირებამ მოსახლეობაში დაპირისპირებები წარმოშვა. მალევე დაანონსდა სამთავრობო აქცია.⁶ მმართველმა პარტიამ, როგორც თავად იუწყება, ბანერებზე დააბრუნა ილიას სიტყვები: „მამული, ენა, სარწმუნოება“⁷ და ბრალი დასდო ახალგაზრდობას სარწმუნოების უკუგდებისთვის.⁸ ახალგაზრდები აღდგომის დღეს კვლავ გამოვიდნენ ქუჩაში, სადაც ტრიადი სანთლების მეშვეობით დაინერა პირველ სკოლასთან, კვლავ მოდიფიცირე-

¹ „კარლო ჩხეიძის სიტყვა, წარმოთქმული ილია ჭავჭავაძის დაკრძალვაზე“. თბილისის ფაბიანური საზოგადოება. 14.08.2014. <https://shorturl.at/CBut4> (ნანახია 04.12.2022).

² „წმიდა ილია მართალი ჭავჭავაძე“. „ქართველ წმინდანთა ცხოვრებანი“. თბილისი. 2004.

³ „ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“. 18.06.2012. <https://shorturl.at/JMLNC> (ნანახია 20.06.2024).

⁴ „ქართული ოცნება კანონპროექტს ხელახლა აინიციერებს“. *Civil Georgia.ge* 03.04.2024. <https://civil.ge/ka/archives/589758> (ნანახია 20.06.2024).

⁵ აქცია „არა რუსულ კანონს!“. *ტელეკომპანია მთავარი*. 09.04.2024. <https://shorturl.at/NsWXQ> (ნანახია 20.06.2024).

⁶ აქცია „მამული, ენა, სარწმუნოება“. *ტელეკომპანია იმედი*. 29.04.2024. <https://shorturl.at/ntf4D> (ნანახია 20.06.2024).

⁷ „ქალაქში ახალი ბანერები გამოჩნდა – „მამული, ენა, სარწმუნოება“. *Imedinews.ge*. 21.04.2024. <https://shorturl.at/kTwwG> (ნანახია 20.06.2024).

⁸ ი. კობახიძე. „მამული, ენა და სარწმუნოება“. საზოგადოებრივი მაუწყებელი. *1tv.ge* 25.04.2024. <https://shorturl.at/TWb0e> (ნანახია 20.06.2024).

ბულ ვერსიად: „მამული, ენა, სარწმუნოება, ერთობა“, ¹ რაც გამოხატავდა დასტურს ერთობისა და სარწმუნოების პატივისცემისა.

კვლევის მიზანია ეროვნული ფიგურის შესახებ წინააღმდეგობრივი მოდელების ძიება. კვლევა ცდილობს გამოაშკარავოს ინტერესთა ჯგუფების მოტივები და პოპულისტური გამოვლინებები. ფიგურის ინსტრუმენტალიზაცია სხვადასხვა პერიოდში მრავალგვარ იდეოლოგიურ სახეს იღებს, რაც იდენტობათა განმტკიცებაზე და კულტურულ დივერგენციაზე მიანიშნებს. ემპირიული მასალის ანალიზი და კონტექსტუალიზაცია მოიცავს ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებას, მის შესახებ დაწერილ აკადემიური ტექსტებს; სტატიებს; საჯარო მოხელეების გამოსვლებს; განცხადებებსა და გადაცემებს. წინასწარი ჰიპოთეზით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ილია ჭავჭავაძის ინსტრუმენტალიზაციის მაღალი მაჩვენებელი ეროვნულ კონსოლიდაციას კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. ქვეყანაში არსებობს ილია ჭავჭავაძის სახელობითი ტიპის ინსტიტუტები, წრეები, ფონდები, მუზეუმები, დაწესებულებები. თუმცა, ეროვნული ფიგურის მითვისების მცდელობების გამო, პოლარიზაცია იზრდება და მათდამი ნდობა სუსტდება. ამ გადმოსახედიდან მათი ლეგიტიმაცია საკუთრივ ინსტიტუტების წრეებში რჩება.

თეორიული საფუძველი და მეთოდოლოგია. კვლევაში გამოყენებულია გერმანელი კულტურის ისტორიკოსის, ალეიდა ასმანის ნაშრომი „კანონი და არქივი“. ავტორი იყენებს ტერმინს *ისტორიული არქივი*, რომელიც პასიური ტიპის წარსულია (Assmann 2008: 98). არქივიდან მოვლენები საჭიროებისამებრ იძენენ ფუნქციებს. ნებისმიერი წყაროს დამუშავებისას (*sanctification*) ჯეროვნად ხდება ტექსტების, პიროვნებების თუ არტეფაქტების სელექცია, რის საფუძველზეც იწყება ბრძოლა ძალაუფლებისთვის. აღსანიშნავია, რომ *კანონიზაცია* დამოუკიდებელია ისტორიული ცვლილებებისგან და იმუნურია დროის მიმართ. მნიშვნელოვანია, რომ *კანონიზაციას* თითოეული თაობა ახლიდან არ აშენებს, არამედ მას ხელახლა გარდაქმნის, მაგალითად, წმინდანების ცხოვრება. ისინი ახსოვთ არა მხოლოდ ისტორიებითა და სურათ-ხატებით, არამედ მუდმივ განმეორებადი კალენდარული დღეების ან რიტუალების გამო. დღეს ტექსტები კანონიზაციას გადიან მაისურებზე, ნაბეჭდი სახით ან სცენებზე სხვადასხვა დადგმით, თეატრებში, მუზეუმებში, გამოფენებსა თუ ინსტალაციებში. აქტიური კომუნიკაციის წყარო კი სახელმძღვანელოებია, ისინი ყოველთვის „მასობრივი დასწავლის იარაღია“ (Assmann 2008: 102). ისტორიული არქივიდან, როგორც საცავიდან, ამოღებულ ტექსტებს, პოლიტიკური არქივები ძალაუფლებრივ მნიშვნელობას ანიჭებენ. ამ თვალსაზრისით, ეროვნული ფიგურის გარშემო მივიღეთ ლინგვისტური შემობრუნებების გროვა: „საბჭოთა ილია“; „ეროვნული ილია“/„ერის აღმშენებელი ილია“; „უგვირგვინო მეფე“; „ერის დამფუძნებელი მამა“; „წმინდა ილია“; „კონსერვატორი ილია“; „ლიბერალი ილია“; „სოციალისტი ილია“ და ა.შ.

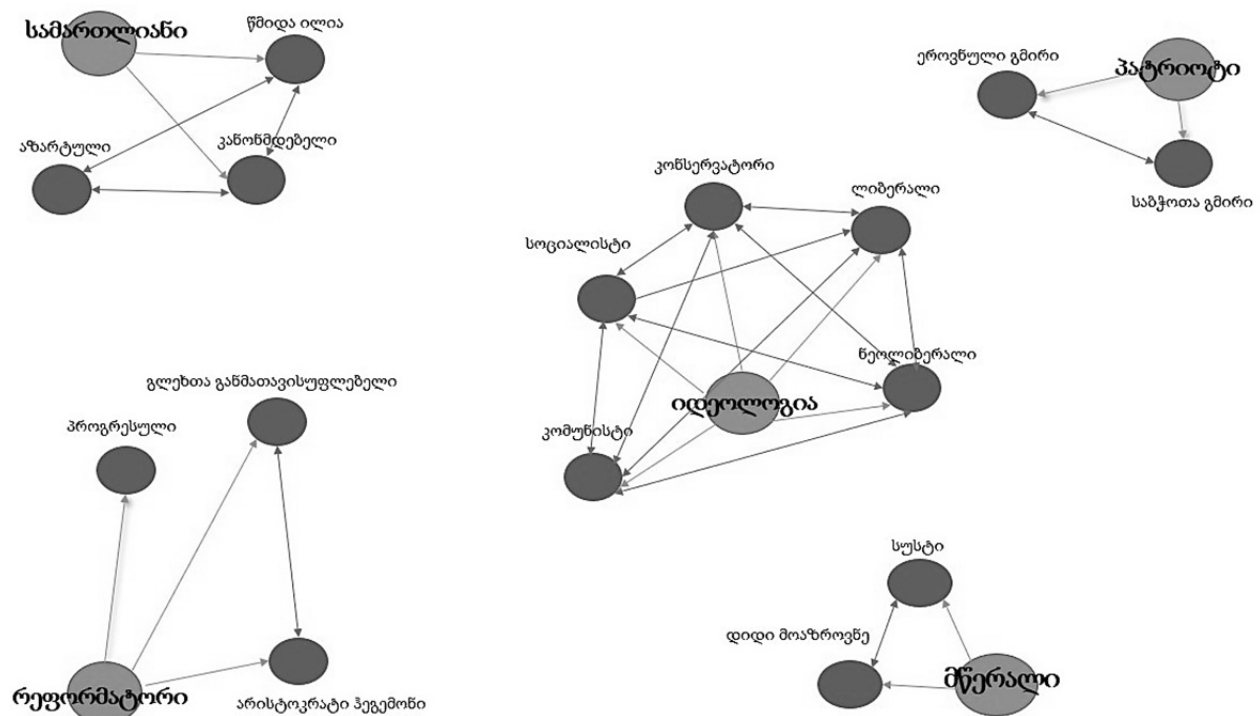
ფილოსოფოს ერნესტო ლაკლაუს კონცეფცია „რატომ აქვს მნიშვნელობა ცარიელ აღმნიშვნელებს პოლიტიკისთვის?“ (Laclau 2015: 66) გულისხმობს ისეთ მოვლენას ან სიმბოლოს, რომელთაც საკუთრივ მკაფიო განსაზღვრება არ გააჩნიათ და ამიტომაც ისინი მიდრეკილნი არიან სხვა აღმნიშვნელებთან თანაარსებობისთვის. რეპრესიულ რეჟიმებში ცარიელი აღმნიშვნელები განსაკუთრებით ეფექტურად ფუნქციონირებენ, სიმბოლოები თუ მოვლენები წინააღმდეგობრივი ბუნებით ხასიათდებიან, რაც ართულებს დივერგენციაციასა და ჯგუფებს შორის მკაფიო მიკუთვნების განსაზღვრას. მაგალითად, საბჭოთა თუ ცარისტული რეჟიმის რეპრესიული ხასიათი და, ზოგადად, კოლონიური სახელმწიფოების გამოცდილება ზედმეტ განზოგადებას ახდენს, ამიტომაც რეპრესიული რეჟიმი წინასწარ განსაზღვრავს საკუთარ თავს, ყოველგვარი კონკრეტიკის გარეშე, ვინაიდან რეპრესიული რეჟიმი ყველგან რეპრესიულია. ცარიელ აღმნიშვნელებს საკუ-

¹ ფოტო „მამული, ენა, სარწმუნოება, ერთობა“. რადიო თავისუფლება. 05.05.2024. <https://shorturl.at/kiAxv> (ნანახია 20.06.2024).

თარი დიფერენციაციის მოხდენა უჭირთ, რადგან სხვა აღმნიშვნელებთან ფიქსაციაზე უარი უნდა განაცხადონ, რაც ასევე კომპლექსური საკითხია, მაგალითად, უთანასწორობის აღკვეთა უთანასწორობით. „ცარიელ აღმნიშვნელად“ მოიაზრება ევროპაც. საზოგადოებების შეხედულებები ევროპაზე ყოველთვის კონტრადიქციულია. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა განსხვავებები საქართველოში ევროპეიზაციის დახასიათებისას. იგულისხმება რუსეთის ევროპულობის ცვლადი ან ევროკავშირისა და ევროპის დიფერენციაციის საკითხები. განწყობების დონეზე, ძირითადი აქცენტი ინდივიდუალური თავისუფლებიდან კოლექტიური კეთილდღეობის სხვაობებზე დაიყვანება. „ცარიელი აღმნიშვნელი“ ხასიათდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს სტრუქტურული ბუნდოვანება, სისტემური განუსაზღვრელობა, რომელიც ჰეგემონიისკენაა მიმართული (Laclau 2015: 72). ამ კონცეფციაზე დაყრდნობით, შესაძლებელია გამოვყოთ ილია ჭავჭავაძის სოციალურ რეფლექსიათა სახეები. ქართული საზოგადოება ერთი ქოლგის ქვეშ აერთიანებს სხვადასხვა ჯგუფს, რომლის საფარქვეშ მიმდინარეობს დავა. კითხვაზე, თუ რას გულისხმობს ილიას გზა?, პასუხები ბუნდოვანია, ისევე, როგორც ბუნდოვანია, რა იგულისხმება გამონათქვამში „ჩვენ ვირჩევთ ევროპას“. საზოგადოება ჭავჭავაძის გარშემო განზოგადებულად საუბრობს და პირობითად თანხმდება, რომ ის „ერის მამა“ ან კარგი „რეფორმატორი“, მაგრამ, თუ დავსვამთ შეკითხვას, რით არის განპირობებული? (ილიას რეფორმატორობა თუ მისი იდეოლოგია), სხვადასხვა პასუხს მივიღებთ, რომლებსაც ურთიერთდაპირისპირებული შეხედულებები განამტკიცებენ. ფიგურის სოციალურ რეფლექსიათა სახეები შეგვიძლია წარმოვადგინოთ შემდეგნაირად: ილია, როგორც:

1. სამართლიანი – კანონმდებელი VS წმინდა ილია VS აზარტული მოთამაშე.
2. პატრიოტი – საქართველოს ეროვნული გმირი VS საბჭოთა გმირი.
3. მწერალი – სუსტი VS გენიოსი.
4. რეფორმატორი – პროგრესული ფიგურა VS არისტოკრატი ჰეგემონი VS ბურჟუა, ფეოდალი VS გლეხთა გამათავისუფლებელი.

ილუსტრაცია №1. ქსელური დიაგრამა

5. იდეოლოგი – კომუნისტი VS კონსერვატორი VS კლასიკური ლიბერალი VS ნეოლიბერალი VS სოციალისტი VS ნაციონალისტი (სხვ. არსებულ იდეოლოგიათა სხვადასხვა კომბინაციით).
6. პოლიტიკოსი – ნიჭიერთა მაძიებელი; წერა-კითხვის გამავრცელებელი; სანიაღვრო თეორეტიკოსი; ბანკის დამაარსებელი.
7. პრაგმატული – მთარგმნელი; გამომცემელი/პუბლიცისტი; იურისტი; ეკონომისტი.

ილია ჭავჭავაძის სოციალურ რეფლექსიათა სახეების წინააღმდეგობრივი ხასიათი ასახულია ილუსტრაციაში.

ისტორიკოს მარია ტოდოროვას წიგნი „განხეთქილების ვაშლი“ (Todorova 2009). ავტორი აღწერს ბულგარეთის ეროვნულ გმირს, ვასილ ლევსკის, რომელსაც ბულგარეთში „თავისუფლების მოციქულს“ უწოდებენ. წიგნი ნათლად ასახავს ვასილ ლევსკისგან გმირის დაბადების პროცესს და მისი გმირობით მანიპულაციებს. ლევსკი ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ იბრძოდა და ბულგარეთის პირველ ლეგიონში მსახურობდა. ჩვენი დაკვირვებისთვის ლევსკის შესწავლა, პარალელურია ილია ჭავჭავაძის ფიგურის ინსტრუმენტალიზაციის დაკვირვებისთვის, რადგან საკმაოდ ნიშანდობლივია თანხვედრები. ტოდოროვა 1966 წელს აშშ-ში ესწრებოდა ბულგარეთის საელჩოს მიერ ვაშინგტონისთვის ლევსკის ძეგლის გადაცემასა და გახსნის ცერემონიაზე. ლევსკის ბიუსტზე მისი გამონათქვამები ინგლისურ და ბულგარულ ენებზეა. საკითხი საყურადღებოა, რადგან ბიუსტზე წერია „თავისუფლება და თითოეულს საკუთარი“ (Todorova 2009: 179). ისტორიკოსი წუხს, რომ ინტერპრეტაციები მიახლოებულიც კი არ იყო სინამდვილესთან. ბიუსტის გარშემო შეკრებილი ხალხი და გამომსვლელები აცხადებდნენ, რომ ლევსკი ინდივიდუალურ თავისუფლებებზე მიუთითებდა, რაც კერძო საკუთრების მნიშვნელობის მატარებელი იყო. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იყო მცდელობა, ლევსკი დაენახათ, როგორც ნეოლიბერალური ფიგურა. (Todorova 2009: 180) დროთა განმავლობაში ლევსკი ნებისმიერი პოლიტიკური ინიციატივისა და ბიზნესცენტრების ლეგიტიმაციის განმტკიცების მნიშვნელოვანი წყარო გახდა. ფაქტობრივად, ძეგლი მიზნად ისახავდა მსოფლიოსთვის ეცნობებინა, რომ ლევსკი გამოხატავს ბულგარელების ღრმად გამჯდარ ინდივიდუალიზმს და საკუთრებისადმი მიდრეკილებებს, როგორც მზარდი პრივატიზების პოტენციალს. ინტერპრეტაცია ჭეშმარიტად ისე, რომ, თითქოს, ბულგარელი ხალხი გამოუსწორებელ, რკინის ფარდის მიღმა ჩამორჩენილ, სოციალისტურად ინფიცირებული მოსახლეობის არახელსაყრელ სტერეოტიპს ებრძოდა. კულტურულად მიუღებელი და არარეფორმირებადი მართლმადიდებლობის მიღმა არსებობდა აზრი, რომ ტიპური რევოლუციონერი სიკვდილით დასაჯეს არა ეროვნული მიზნების გამო, არამედ ნეოლიბერალური იდეების გამო. თუმცა ავტორი იმონმებს 1871 წლის გაზეთ „სვაბოდას“, სადაც ლევსკი შემდეგ იდეას ავითარებს: „ბულგარელები უნდა დაეყრდნონ მხოლოდ საკუთარ ძალებს. დანა უნდა ლაპარაკობდეს, მელანი აღარ შეეღის“ და კომენტარს აკეთებს საკონსულოებსა და მთავრობის უნიათობაზე. ისინი არა მხოლოდ გულგრილები იყვნენ იმ ვითარებისა და გაჭირვების მიმართ, რაც ბულგარელებს გადახდათ თავს, არამედ აქტიურად ეხმარებოდნენ ოსმალურ იმპერიას გაფართოებაში. ლევსკი წერდა: „სლავ-პოლონელები – თურქი ჟანდარმები არიან, ფრანგები – თურქი ინჟინრები; ინგლისელები – თურქი დიპლომატები, კაზაკები – ნეკრასოვები – თურქი პოლიციელები; გერმანელები – თურქი ჯაშუშები; უნგრელები – თურქი ძმები; ჩეხები – თურქი მუსიკოსები. უსარგებლოა ჩივილი და გარედან დახმარების მოლოდინი“ (Todorova 2009: 179).

ილიაც ლევსკის მსგავსად იმედგაცრუებულია: „მაგრამ ქართველნო, სად არის გმირი, რომელსაც ვეძებ, რომლისთვისაც ვსტირი?/ იგი აღარ გყავთ ...გმირის დამბადი, ვერანაღ ქმნილა, თქვენში სპობილა და წაწყმედილა. გადასდგომიხართ თქვენ ქართველობას, დაგინგრეთ იათ დიდი მამული“ [ჭავჭავაძე. ი. „აჩრდილი“, 1937, თავი IX].

ბულგარული გაზეთის ამოცანაა, მსოფლიოს აცნობოს ქვეყნის საზოგადოებრივი აზრის შესახებ, ლევსკის წინამძღოლობით: „თითოეული ერი, თუნდაც თურქები, უნდა იყვნენ თავისუფ-

ლები და იცხოვრონ ჩვენ შორის, როგორც მოქალაქეებმა. ჩვენი მოწოდება, რომელიც ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე აღიმართება, მხოლოდ სამ სიტყვას ატარებს: „თავისუფლება და თითოეულს საკუთარი!“ (Todorova 2009: 179). ცხადია, მოწოდება ეხება ეროვნულ უფლებებს, რადგან ბულგარეთი ეგზისტენციალური გამოწვევის წინაშე იყო. ტოდოროვა მიაჩნებს, რომ ნაციონალური გმირის პატივისცემა და დაფასება თავის დროს ვერ მოახერხა ქვეყანამ. ლევსკის ბრალს სდებდნენ ბულგარელი ხალხის შეცდომაში შეყვანის გამო და უწოდებდნენ მას „ჭაიდუქს“.¹ საგულისხმოა, რომ, სიკვდილის შემდეგ, ლევსკიც ისეთივე საკრალიზებული გახდა, როგორიც ილია ჭავჭავაძე. 2000 წელს ბულგარეთში გაიხსნა „ბულგარეთის წმინდანთა მემორიალური სამლოცველო“,² რომელიც ლევსკის ხსოვნას მიეძღვნა. კარლოვოში კი ლევსკის სახლ-მუზეუმს³ 1933 წელს ჩაუტარდა რეკონსტრუქცია, ხოლო შენობამ ფუნქციონირება 1937 წელს დაიწყო.

1990-იან წლებში უკვე მოდად იქცა ლევსკის გამონათქვამები. ბულგარელები ამბობენ: „Ако спечеля, печеля за цял народ – ако загубя, губя само себе си“ (თუ მოვიგე, მოვიგე მთელი ერისთვის, თუ წავეგე, მხოლოდ საკუთარ თავს ვკარგავ) (Todorova 2009: 179). აღსანიშნავია ფლავი (იხ. სურათი №1), რომელიც საქველმოქმედო ფონდ „ლედი დიანა – ხალხის პრინცესას“ მიერ დამზადდა.

სურათი 1

Figure 11. Flyer of the charitable foundation "Lady Diana."

Source: Maria Todorova. "Bones of Contention". 2009. Central European University Press. p.179.

წყარო: ტელეკომპანია ფორმულა. ქალაქი ქუთაისი. მარტის აქციები. 2023 წ.

ფლავერში აღწერილია ვედრება ლევსკისადმი, რომელიც რთულ დროს ერთადერთი ნუგეშია და მთავრდება იმით, რომ ბავშვი პათეტიკურად ეკითხება ოჯახის წევრებს: „სად არის თქვენში ლევსკი?, რა გააკეთეთ ბულგარეთისთვის თქვენი წინამორბედების შემდეგ?“. საყურადღებოა საპროტესტო მოძრაობა „არა რუსულ კანონს“, სადაც ბანერები და ნამუშევრები ისტორიული გზიდან გადახვევაზე მიუთითებდა. ახალგაზრდებს ხელში ეჭირათ ბანერი წარწერით: „Ilia is disappointed“ (ილია იმედგაცრუებულია).

ახალგაზრდულმა ორგანიზაციამ „დაფიონი“ შემდეგი ხასიათის განცხადება გააკეთა სოც-ქსელში: „გვეკითხებიან, ვინ გმართავთო, ხოდა ჩვენც ვეუბნებით, რომ ილია ჭავჭავაძე, ვაჟა

¹ Hajduk – ყაჩალი. ოსმალების მიმართვა ბულგარელების მიმართ. *The Free Dictionary by Farlex* <https://www.thefreedictionary.com/Hajduk> (ნანახია 07.04.2022).

² ბულგარეთის წმინდანთა მემორიალური სამლოცველო. *Vasil Levski National Museum* <https://shorturl.at/JZLJF> (ნანახია 20.06.2024).

³ ლევსკის სახლ-მუზეუმი. *Vasil Levski National Museum* <https://vlevskimuseum-bg.org/en/history/> (ნანახია 20.06.2024).

ფშაველა, აკაკი წერეთელი და სხვა დიდებული ქართველები გვმართავენ ჩვენ¹. საყურადღებოა აგრეთვე, ქვეყანაში ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მიღების² აღნიშვნებიც, რომელიც გადაითარგმნა, როგორც „ილიას გზით ევროპისკენ“. დღეს ილიას და ლევსკის ფიგურები კანონიზებულია, მათ მსგავსი სოციალური და პოლიტიკური დატვირთვა აქვთ.³

კვლევაში გამოყენებულია თვისებრივი მეთოდები: დისკურს-ანალიზი; რიტორიკის ანალიზი; კონტენტ-ანალიზი. ძირითადი ტექსტები, რომლებიც ეროვნული ფიგურის იდეებს წარმოაჩენს, ეყრდნობა გაზეთებს, საავტორო წიგნებსა და პუბლიცისტიკას. ქართული საზოგადოების შეფასებები ილია ჭავჭავაძის მიმართ საკმაოდ ცვალებადი და მრავალგანზომილებიანია. ჭავჭავაძის გარშემო არსებული დებატები გულისხმობს დავებს ქართული სახელმწიფოებრივი ხედვების ჩამოყალიბების თაობაზე.

თავი 1. ეროვნული ინტერესი

„საბანკო საქმე“ და „საერთო ნიადაგის თეორია“, ორივე გამსჭვალულია საყოველთაო პროგრესის იდეით. საერთო მოქმედების ნიადაგის პრინციპები, ახალ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ ვითარებაში ილია ჭავჭავაძის „წოდებათა შერიგების“ იდეის გაგრძელებას და განვითარებას წარმოადგენდა. რეფორმებს შედეგად უნდა განეხორციელებინა სხვა დარგების ამუშავება. სოციალისტების მხრიდან ილიას შექმნილი ბანკი უბრალო „საფინანსო საკრედიტო ფილიალად“ აღიქმებოდა. თუმცა ბანკის ამუშავებას არა ინდივიდუალური გამორჩენის მიზანი ჰქონდა, არამედ ქვეყნის ეკონომიკური წინსვლა. ილიას ირგვლივ იყვნენ თავადები, რომლებსაც ნამდვილად ჰქონდათ ამბიციები. ისინი მიწების დაგირავების შემდეგ თანხას ირაციონალურად ხარჯავდნენ. სწორედ ამ საკითხზე აქვს ილიას დავები, განსაკუთრებით მწვავედ – ივანე მაჩაბელთან. ჭავჭავაძემ ქართული ბანკები უკრაინის ბანკების მაგალითზე შექმნა, ერთი ხერსონის, ხოლო მეორე – ხარკოვის. ისინი თბილისსა და ქუთაისის გუბერნიებში უნდა გახსნილიყო. ორივე ბანკს ჰქონდა მიწის სამოქმედო კრედიტის შინაარსი, რომელიც სამი თვისებით გამოირჩეოდა: 1. ხანგრძლივი კრედიტი, 2. თანდათან გადასახადი, 3. მიწით დაიმედებული. ტფილისის საადგილმამულო ბანკი თავადებს სთავაზობდა მამულების ბანკში დაგირავებას. საგლეხკაცო ბანკს კი შეეძლო გლეხკაცობისთვის სესხად თანხა გადაეცა, რომ მამული ეყიდათ. ნაყიდი მამული დაგირავებული იქნებოდა სესხის დაფარვამდე. თუ გლეხკაცობა ყიდვას მოისურვებდა, მამულის პატრონს უნდა გარიგებოდა ხელწერილის საფუძველზე (საბანკო საქმე 2015: 4).

აღსანიშნავია, რომ ბანკის მოგებიდან ფინანსდებოდა: ქართული გიმნაზია, თეატრი, წინამძღვრიანთკარის სამეურნეო სკოლა, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, გაზეთები და ჟურნალები, გამომცემლობები და მრავალი სხვა ეროვნული საქმე. შეიძლება ითქვას, რომ არა საადგილმამულო ბანკი, უცხოურ კაპიტალს წინ ვერაფერი აღუდგებოდა, რომელიც მთლიანად დაეუფლებოდა საქართველოს ეკონომიკას. ქვეყანამ ილიას შექმნილი ბანკითა და წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებით შეინარჩუნა საკუთარი ეკონომიკური საძირკველი და თავიდან აირიდა ეროვნული ენის გაქრობის რეალური საფრთხე. საყურადღებოა, რომ საბანკო საქმის წესდებაში უარყოფილი იყო კერძო ინტერესი. საინტერესოა საქართველოს ბანკის მხარდაჭერით გამოცემული წიგნი, სახელწოდებით „ბიზნეს ისტორიები საქართველოდან“. წიგნში ერთ-ერთი თავი ილია ჭავჭავაძეს ეთმობა, რომლის სათაურიც ასეთია: „ილია ჭავჭავაძის ბიზნესსაზროვნება – პირველი ქართველი ბანკირი და უკანასკნელი ბანკი კერძო ინტერესე-

¹ „ვინ გვმართავენ?“, ავტ. „დაფიონი“. 09.05.2024. <https://shorturl.at/hzly3> (ნანახია 20.06.2024).

² „საქართველო ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მიღებას აღნიშნავს“. საზოგადოებრივი მაუწყებელი 1Tv.ge. 15.12.2023. <https://shorturl.at/V1F0d> (ნანახია 20.06.2024).

³ იხ. დანართი.

ბის გარეშე“ (Marketer 2023:140). ასევე აღსანიშნავია სტატია სახელწოდებით „ილიას ბიზნეს აზროვნება“, რომელიც არ უარყოფს ეროვნული საქმის ცენტრში წარმოჩენას: „საგანგებო ფულადი ფონდი „საერთო-სასარგებლო კაპიტალის“ სახელწოდებით, რომლის პირდაპირი დანიშნულება იყო ქართული სკოლების, საზოგადოებრივ-კულტურული დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების, სხვადასხვა ეროვნული მნიშვნელობის ღონისძიებების ფულადი დახმარება. ბანკის პირველი წესდების (1874 წ.) მიხედვით, აღნიშნულ ფონდში გადაირიცხებოდა წმინდა მოგების 40%, ხოლო 1881 წლიდან – 35%. ბანკმა ილიას 32 წლოვანი ხელმძღვანელობის პერიოდში, სულ 2 მილიონამდე მანეთი გასცა მსგავსი საზოგადოებრივი საქმიანობების მხარდასაჭერად“.¹

თავი 2. ილია ჭავჭავაძის საბჭოთა რეაბილიტაცია

1907 წელს, გაზეთმა „ისარი“² ქართულ საზოგადოებას ძალიან მოკლედ შეატყობინა: „საგუარამოს გზაზე ილია მოუკლავთ და დაუჭრიათ მისი მეუღლე“. 1920-1930-იან წლებში ილია ჭავჭავაძის შესახებ ორგვარი დამოკიდებულება არსებობდა. ნაწილისთვის იგი ბატონყმობის გაუქმებისთვის იბრძოდა, მეორე ნაწილისთვის კი ის საკუთარ წოდებას უფრთხილდებოდა და დაბალი სოციალური ფენების საკითხით არ ინტერესდებოდა (ჯონსი 2022: 33). საბჭოთა მიზანი საბჭოთა ეროვნული იდენტობის განმტკიცებას გულისხმობდა. ეთნიკურობის ნიშნის ქვეშ გაერთიანებულმა სივრცემ შემავალ რესპუბლიკებში საკუთარი პოლიტიკის გატარება დაიწყო. იმისათვის, რომ ნაციონალური გრძნობები საბჭოთა გამხდარიყო, ეროვნული ფიგურების კომუნისტური იდეოლოგიის ენაზე „თარგმნა“ დადგა დღის წესრიგში. 1930-იან წლებში საბჭოთა ხელისუფლების მიერ ილია ჭავჭავაძის რეაბილიტაცია დაიწყო. „საბჭოთა ილიას“ ფორმირების პროცესი გამყარებულია ილიას მიერ რუსული ლიტერატურის თარგმანებით, რუსეთში განათლებამიღებული ახალგაზრდის სტატუსით და ჭავჭავაძის მხატვრული შემოქმედებით. ნაწარმოებებში ბატონების, როგორც უარყოფითი და საძულველი პერსონაჟების, აღქმამ, ფიგურა კლასთა ბრძოლის გმირად შერაცხა. შესაბამისად, მანამდე არსებული შეხედულება, როგორც არისტოკრატთა ინტერესების გამგრძელბელი ან გლეხთა ექსპლუატატორი, შეიცვალა ბატონყმობის წინააღმდეგ მებრძოლ სოციალისტ-რევოლუციონერად. საგულისხმოა „პროლეტარ მწერალთა ასოციაციის“ მიერ გამოქვეყნებული ნაშრომი „ბრძოლა კლასიკოსებისთვის“, რომლის წინასიტყვაობაც ფილიპე მახარაძეს ეკუთვნის. ასოციაციის წევრებს მიაჩნდათ, რომ აუცილებელი იყო კლასიკური მარქსისტული კრიტიკა, რის მიხედვითაც უნდა მომხდარიყო ლიტერატურის სელექცია – რა იყო სასარგებლო და რა – მავნე. მახარაძე ჭავჭავაძეს უარყოფითად აფასებდა. იგი მიიჩნევდა, რომ ილია ფეოდალი იყო, რომ ამგვარი რეაბილიტაცია არ იყო საჭირო, რადგან ის საკუთარ წრეს არასოდეს უღალატებდა (ჯონსი 2022: 35-36). საქართველოს სსრ მწერალთა კავშირის თავმჯდომარემ, მალაქია ტოროშელიძემ მოსკოვში, პირველ საკავშირო ყრილობაზე, ილიას შესახებ განაცხადა: „ხალისიანად სარგებლობს სოციალისტური იდეებით, მაგრამ ადგილობრივ პირობებთან შეფარდებით, უხვად აზავებს მას ქრისტიანობის ელემენტებით და ფიქრობს, რომ ჯვარცმული იენო სოციალიზმის საქმისათვის“ (ჯონსი 2022: 37).

მიუხედავად ბოლშევიკების მცდელობებისა, ილია საბჭოთა იდეოლოგიაში მოექცა, ბოლშევიკების ნაწილი კი თავად საბჭოთა ხელისუფლებამ გაარიდა საზოგადოებას. 1935 წელს სტალინი ილიას დიდ კლასიკოს მწერალს უწოდებს, რომელმაც ფეოდალიზმის მახინჯი ფორმები და გლეხთა გასაჭირი ნათლად დაანახა საზოგადოებას (ჯონსი 2022: 52). საბჭოთა ილიას განმტკიცებაში ასევე დიდი როლი ითამაშა იოსებ ჯულაშვილის „სოსელოს“ ფსევდონიმით გამოქვეყნე-

¹ „ილია ჭავჭავაძის ბიზნეს აზროვნება“. Marketer. 2018. <https://www.marketer.ge/ilia-chavchavadze-biznesistoria/> (ნანახია 20.06.2024).

² გაზეთი „ისარი“. 1907. <https://shorturl.at/3aNdH> (ნანახია 20.06.2024).

ბულმა ლექსმა, სახელწოდებით „დილა“, რომელიც გაზეთ ივერიაში დაიბეჭდა.¹ ამის შესახებ 1947 წლის ჟურნალ-გამოცემა, სახელწოდებით „დილა“ გვამცნობს. სტატიაში სათაურად „დიდი ილია“, ვკითხულობთ: „...ქართველი ხალხი დიდი მადლობით კითხულობს და სწავლობს მის მშვენიერ ნაწარმოებებს: „კაკო ყაჩაღს“, „გლახის ნამბობს“ და მრავალ სხვას. წელს, სექტემბერში შესრულდა 40 წელი ილია ჭავჭავაძის გარდაცვალებიდან“. ჟურნალში დაბეჭდილია ნახატი, რომლის ავტორიც უჩა ჯაფარიძეა. კომპოზიციაში ახალგაზრდა სტალინი ლექსს კითხულობს, ხოლო ილია მას სიამაყით უყურებს.²

საყურადღებოა ისიც, რომ, რეპრესიების პარალელურად, 1937 წელს მოსკოვში მოეწყო ქართული ხელოვნების დეკადა და ამავე წელს საბჭოთა საქართველომ დიდი ზარ-ზეიმით აღნიშნა ილია ჭავჭავაძის 100 წლის და რუსთაველის 750 წლის იუბილეები (აბაშიძე, ზ. 2013: 618). საბჭოთა საქართველოს სიმბოლური არეები ნელ-ნელა ფართოვდებოდა. 1935 წელს ჩამოყალიბდა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალი; შეიქმნა პროფესიული ტიპის კავშირები, როგორცაა: მწერალთა კავშირი, მხატვართა კავშირი და ა.შ. 1942 წელს თბილისში დაიდგა შოთა რუსთაველის ძეგლი. 1957 წელს თბილისის მთავარ გამზირს გადაერქვა სახელი და ეწოდა ილია ჭავჭავაძის გამზირი. 1958 წელს დაიდგა ილია ჭავჭავაძის და აკაკი წერეთლის ძეგლი.³ ფიგურის ამგვარმა რეაბილიტაციამ ბოლშევიკების ნაწილის განწყობები მეტ-ნაკლებად გააქარწყლა, რომლებიც მას ფეოდალ არისტოკრატად მოიაზრებდნენ.

ილიაზე სოციალისტური ნარატივები სწორედ ამ ინერციითაა შენარჩუნებული, თუმცა დღეს მეტად თვალსაჩინოა კომუნისტური და სოციალისტური მიმართულებების ძალიან მწვავე დაპირისპირება. საქართველოში არსებობს მემარცხენე ფლანგის მიერ დანახული ილია და, მეორე მხრივ, ის დისკურსები, რომელშიც „საბჭოთა ილიას“ განმტკიცების მრავალნაირი მცდელობაა. ერთ-ერთი ნარატივი ქართულ საზოგადოებას ატყობინებს, რომ სტალინის გარეშე ილია ჭავჭავაძე არც არაფერი იქნებოდა. ამ ვერსიის მხარდამჭერთა ნათელ მაგალითს წარმოადგენენ საზოგადოება „სტალინელის“ დამფუძნებელი გრიშა ონიანი და გადაცემა „დღის შეჯამების“ წამყვანი ნიკოლოზ მჭავანაძე. ერთ-ერთ რეპორტაჟში, სახელწოდებით „მოსკოვში საქართველოს ელიან“,⁴ ჩართვა კრემლის წინ მიმდინარეობს, სადაც მჭავანაძე ამბობს: „ილიას მკვლელები სტალინმა დაიჭირა, ილიას აღზევებაში სტალინმა მიიღო მონაწილეობა, ილია იქნებოდა რაღაც რიგითი პოეტი, ვითომ რაღაც, არაფერი გაუკეთებია“. მეორე მიმართულება კომუნისტურ წარსულს უარყოფითად აფასებს, თუმცა ითვალისწინებს მათი მხრიდან დაწყებულ მხატვრული ნაწარმოებების დეკონსტრუქციასა და აქტუალიზების საკითხებს. ამის ნათელი მაგალითია, 2017 წელს, თბილისის დიდ საკონცერტო დარბაზში ჩატარებული დიდი საერთო-საყოველთაო განხილვა კონსტიტუციაზე, სადაც შეხვედრა ჩაიშალა. მიზეზი ახალგაზრდა სტუდენტების პროტესტი იყო, სახელწოდებით „აუდიტორია 115“. სტუდენტები მმართველ პარტიას ბრალს სდებდნენ შრომითი უსაფრთხოების მიმართ გულგრილობაში, რისი წინაპირობაც იყო შრომითი უსაფრთხოების კანონის მიღება/ჩამატება. იმ პერიოდში საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარემ, ირაკლი კობახიძემ⁵ „აუდიტორია 115“-ის წევრებს ახალგაზრდა კომუნისტები უწოდა და მათ შემდეგნაირად მი-

¹ ლექსი „დილა“. ავტ. ჯუღაშვილი.ს. ჟურნალი „დილა“ მწიგნობრისა და სიყვარულის ცენტრალური კომიტეტის ყოველთვიური ორგანო. 09.09.1947. №9 <https://shorturl.at/73367> (ნანახია 20.06.2024).

² „იოსებ სტალინი და ილია ჭავჭავაძე“. ავტ. უჩა ჯაფარიძე. სტალინის სახლ-მუზეუმი. <https://www.stalinmuseumi.ge/eng/museum/canvases/> (ნანახია 20.06.2024).

³ „ილია და აკაკი. ძეგლი. მოქანდაკე ვ.თოფურაძე. არქიტექტორი გ. მელქაძე. 1958“. *Burusi*. <https://burusi.wordpress.com/2009/12/17/valentin-topuridze/img-25/> (ნანახია 20.06.2024).

⁴ რეპორტაჟი. „მოსკოვში საქართველოს ელიან“. *ტელეკომპანია სეზონი* 15.09.2023. <https://t.ly/vYtZl> (ნანახია 20.06.2024).

⁵ „ი. კობახიძემ 115 აუდიტორიის წევრებს ახალგაზრდა კომუნისტები უწოდა“. *ტელეკომპანია იმედი* 15.05.2017. <https://shorturl.at/7VXa3> (ნანახია 20.06.2024).

მართა: „ფასადური სოლიდარობა არის კომუნისტების მოგონილი. ეს არის თქვენი გზა. იარეთ ილია ჭავჭავაძის გზით! კომუნიზმი საქართველოში დამთავრდა! კომუნიზმიც არის ცოდნის დეფიციტის შედეგი. იარეთ ცოდნის გზით, დაამთავრეთ კომუნიზმის გზა!“¹ საპასუხოდ სოციალისტების ნაწილმა კობახიძეს პასუხი გასცეს, რომ წაკითხული ჰქონდათ: „გლახის ნაამბობი“, „კაკო ყაჩაღი“ და „კაცია-ადამიანი?!“. საკითხს „აუდიტორია 115“-ის ლიდერი ლევან ლორთქიფანიძე შემდეგნაირად გამოეხმაურა: „კარგად დავიმახსოვროთ – ილია ჭავჭავაძე ქართულ ენასთან, კულტურასთან, ისტორიასთან, მიწასთან, სკოლასთან, არისტოკრატის საკუთრებასთან ერთად, ღარიბ და გაჭირვებულ ადამიანებსაც იცავდა. ის საზოგადოებას მეტი სოლიდარობისა და თანამშრომლობისკენ მოუწოდებდა. სოციალური საკითხი ჭავჭავაძისთვის მემილიონეხარისხოვანი არ ყოფილა“.² აღსანიშნავია, რომ, ერთი წლის შემდეგ, ახალგაზრდა ორგანიზატორებმა დიდი მსვლელობა წამოიწყეს, სადაც იგივე მოთხოვნები ჰქონდათ. ისინი აცხადებდნენ: „2011 წლიდან 2017 წლამდე 1209 მშრომელი დაიღუპა, სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკისა და შრომის უსაფრთხოების არარსებობის გამო. ეს არის ომი ხალხსა და ბიზნეს-ელიტის ინტერესებზე მორგებულ სახელმწიფოს შორის“.³

თავი 3. 90-იანი წლების ილია ჭავჭავაძე

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ილია ჭავჭავაძის ფიგურამ ფუნდამენტური ცვლილებები განიცადა. ქვეყნის პირველი პრეზიდენტი, ზვიად გამსახურდია, მიხეილ მესხის სახელობის სტადიონზე 1990 წელს, 26 მაისს, ხალხს მიმართავს:⁴ „დღეს ამ მიწაზე, სადაც წინაპართა აჩრდილები თავს დაგვტრიალებენ, სადაც ილია მართალი დაგვცქერის ჩვენ! ჩვენს მიერვე წამებული ილია მართალი!.. ისტორიამ სამსჯავროზე ჩვენს წინაშე გამოიყვანა დიდი ილია და გამოიყვანა ავაზაკი! ჩვენ ავირჩიეთ ავაზაკი! ჩვენ უარყავით ილია და ტყვია ვესროლეთ მას და აი, დადგა ჟამი ჩვენი გათავისუფლებისა, ჩვენ მივიღეთ თავისუფლება, მაგრამ ბარაბას გზით და დავგატყუა მან არნახული სასჯელი, რომელიც 70 წელია გვანადგურებს. რამეთუ უარყავით ქრისტე, ქრისტეს მიერ მოვლენილი კაცი და ავირჩიეთ ბარაბა ავაზაკი, სოციალ-დემოკრატია, აი ჩვენი მიზეზი კატასტროფისა! გაუმარჯოს წმიდა ილიასა და მერაბ კოსტავას გზას“.⁵

1990 წელს ჯერ კიდევ კომუნისტური მმართველობა იყო. გამსახურდიას მიმართვიდან მხოლოდ ის ჩანს, თუ როგორი ღვთიური და ტაბუირებული გახდა ფიგურა. როდესაც 1991 წლის 9 აპრილს საქართველო დამოუკიდებელი გახდა, „საბჭოთა ილიას“ სახე-ხატი სრულად დაიმსხვრა. ჭავჭავაძე ეროვნული გმირის სახით დაბრუნდა, როგორც „უგვირგვინო მეფე“, პატრიოტი და მტერთან შეურიგებელი გმირი. დამკვიდრდა ხელახალი ნარატივი, რომ ილია ყოველთვის რუსეთის წინააღმდეგ იბრძოდა. შესაბამისად, მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგია უკუგდებული იყო, რომელიც ჭავჭავაძის წინააღმდეგობას მხოლოდ ცარისტულ რუსეთსა და მონარქიაზე მიმართავდა. საგულისხმოა, რომ საქართველოში ეროვნულობა და ქრისტიანობა დღემდე ამბივალენტურ ხასიათს ატარებს. რელიგიურ-ნაციონალისტური მიმართულება დამოუკიდებლობის მიღებისთანავე გაჩნდა, რომელმაც განამტკიცა „წმინდა ილია მართალი“. 1987 წელს საქართველოს

¹ „საბჭოთა კავშირი, როგორც ისტორიული მეტაფორა“. ავტ. ბადრი ოყუყუა. საზოგადოებრივი არქივი. 24.03.2021. <http://archive.ge/ka/blog/108> (ნანახია 20.06.2024).

² „ილია და სოციალური საკითხი“. ავტ. ლორთქიფანიძე. ლ. mastsavlebeli.ge. 29.05.2017. <http://mastsavlebeli.ge/?p=14325> (ნანახია 20.06.2024)

³ „აუდიტორია 115 მუშების გამო მსვლელობას გამართავს“. ტელეკომპანია იმედი. 11.02.2018. <https://t.ly/LZxuU> (ნანახია 20.06.2024).

⁴ ზვიად გამსახურდიას მიმართვა. 26 მაისი. „გზა ქრისტესი, გზა ბარაბასი“. [GeorgiaTv](http://georgia.tv). 11. 09. 2013. <https://shorturl.at/Rw01E> (ნანახია 20.06.2024).

⁵ ფოტო. „ზვიად გამსახურდია, ლოკომოტივის სტადიონზე გამართული მიტინგი“. [Burusi](http://burusi.wordpress.com). https://burusi.wordpress.com/2010/01/09/zviad-gamsakhurdia-2/zviadi_lokomotivi/ ნანახია (20.06.2024).

მართლმადიდებელთა ეკლესიამ საზეიმო პარაკლისი გადაიხადა, სადაც კათოლიკოს-პატრიარქმა, ილია მეორემ ხალხს ილია მართლის დღე მიულოცა. ილია ჭავჭავაძის კანონიზაცია თითქოს გარდაუვალი იყო ეკლესიის, როგორც ინსტიტუტის, რეპუტაციისთვისაც.

საყურადღებოა გადაცემა „საქართველოს დაბადება“, სადაც ფილოსოფოსი ირაკლი ბათიაშვილი ორგანიზაცია „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებაზე“ საუბრობს ეროვნული მოძრაობის დროს:¹ „ჩვენ გვინდოდა დამოუკიდებელი, დასავლური დემოკრატია... პრინციპულად შეიცვალა მამული ენა სარწმუნოება, ენა მამული სარწმუნოებით, რადგან თავის ზემოქმედება ქონდა აღმავალ თანმიმდევრობას. ჩვენ ქრისტიანული მრწამსით უნდა შეგვექმნა თანამედროვე ტიპის დემოკრატიული სახელმწიფო“. ბათიაშვილი იხსენებს, რომ ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებაში გაყოფა მოხდა, სადაც ზვიად გამსახურდია არ მიიღეს: „აქ ყველა ვიყავით, მერაბ კოსტავა, ირაკლი წერეთელი, გია ჭანტურია, მე, თამარ ჩხეიძე, მიხეილ ქურდიანი, ზურაბ ჭავჭავაძე, მაგრამ ზვიად გამსახურდიაზე, უმრავლესობა წინააღმდეგი იყო და არგუმენტი იყო, რომ როდესაც იგი დააპატიმრეს 78 წელს, მან გააკეთა საბჭოთა ტელევიზიით მონაწილეობა. ილია ჭავჭავაძის ორგანიზაციის დაფუძნება როცა იწყება, აქ წამოვიდა წინააღმდეგობა მის შემოსვლაზე... ლიდერები ვინც ვიყავით, კატეგორიულად ვითხოვდით რომ საქმეს სჭირდებოდა, ჩვენ მომხრე ვიყავით, მაგრამ უმრავლესობამ გადაწონა“. ტრიალის მოდიფიცირებული ვერსია: „ენა, მამული, სარწმუნოება“, როგორც უკვე ითქვა, ჟღერადი და ნაციონალური ჩანაფიქრი იყო.

1997 წელს, ილია ჭავჭავაძის 160 წლის იუბილეზე,² პარლამენტმა ისტორიული გადაწყვეტილება მიიღო. მეორე პრეზიდენტმა, ედუარდ შევარდნაძემ ქვეყანაში სიკვდილით დასჯა გააუქმა. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“ მის განცხადებას გვთავაზობს: „სიკვდილით სასჯელის გაუქმება არის ჩვენი ჰუმანისტი წინაპრების იდეალების ხორცშესხმა, ჩვენი დიდი სახელმწიფოებრივი და სამოქალაქო კულტურის დადასტურებაც და თითოეული ჩვენგანის მაღალი პასუხისმგებლობაც“. ცხადია, ასეთი მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება ილია ჭავჭავაძის სახელთანაა დაკავშირებული, რაც ბევრი ფაქტორითაა განპირობებული. 1906 წელს თბილისის გუბერნიის საგანგებო კრებამ ილია დაასახელა სახელმწიფო საბჭოს წევრთა ამომრჩეველად, ამის შემდეგ იგი პეტერბურგში გაემგზავრა, სადაც მას უკვე რუსეთის საბჭო აირჩევს საქართველოს თავადაზნაურობის წარმომადგენლად. თავად ჯამბაკურ-ორბელიანისთვის გაგზავნილ ტელეგრამაში ვკითხულობთ: „Я избран большинством 61 против семнадцати“ (აბაშიძე 2010: 195). ჭავჭავაძე წერდა, რომ იქ ჩასული მხოლოდ თავადაზნაურთა საჭიროებებზე არ ისაუბრებდა და რომ ეს უბრალო ფორმალბა იყო. იმ პერიოდში საბჭოში სიკვდილით დასჯის გაუქმებას რუსეთის პროგრესული საზოგადოება ითხოვდა. სამეცნიერო წრეში აზრთა სხვადასხვაობა იმის შესახებ, წარმოთქვა თუ არა ჭავჭავაძემ სიტყვა სიკვდილით დასჯის გაუქმებასთან დაკავშირებით. თუმცა იმჟამინდელი რუსული პრესა ადასტურებს, რომ ილია სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგი იყო (აბაშიძე 2010:196). ასევე საგულისხმოა ილიას ნაწარმოები „სარჩობელაზე“, რომელშიც ავტორი არა მხოლოდ ეწინააღმდეგება სიკვდილით დასჯას, არამედ ყველა ადამიანს თანამონაწილედ აღიქვამს, ვინც თემის ირგვლივ ნეიტრალურია. ასევე მნიშვნელოვანია ილია ჭავჭავაძის მეუღლის, ოლღა გურამიშვილის სურვილიც, არ დაეხვრიტათ ილიას მკვლელები. მიუხედავად ამისა, განაჩენი რუსეთის სამხედრო სასამართლომ მიიღო. ამგვარად, ილიას ფიგურა ნაციონალისტურ და ზედმეტად საკრალიზებულ სახე-ხატად ჩამოყალიბდა.

¹ გადაცემა „საქართველოს დაბადება – ირაკლი ბათიაშვილის ისტორია“. 01.06.2024. <https://youtu.be/7fRHgld1yC0> (ნანახია 20.06.2024).

² „როგორ თქვა უარი სიკვდილით დასჯაზე?“, ავტ. ჯიმშერ რეხვიაშვილი. რადიო თავისუფლება. 10.12.2021. <https://shorturl.at/xZN2w> (ნანახია 20.06.2024).

თავი 4. ილია დღეს

2003 წლის „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ, ქვეყნის იერსახე ჩამოშორდა ე.წ. ბნელ 90-იანების აღქმას. შეიცვალა ქვეყნის ეროვნული სიმბოლოები: დროშა, გერბი, ჰიმნი. პრეზიდენტ სააკაშვილის განკარგულებით, ჩამოასვენეს ზვიად გამსახურდიას ნეშტი, 2007 წელს.¹

2006 წელს მისი მხარდაჭერით გაიხსნა ილია ჭავჭავაძის სახელობის უნივერსიტეტი. ამ პერიოდში ეროვნული ფიგურა ნაციონალურ ხასიათს ინარჩუნებდა, რომელსაც ემატებოდა ევროპული სტილის რეფორმატორობა და ლიბერალური იდეოლოგიის პოპულარიზაცია.

დღეს საქართველოში ნებისმიერი ბიზნესმენისა თუ დამწყები პოლიტიკოსისათვის მნიშვნელოვანია სტატუსი, რომელიც განპირობებულია ილია ჭავჭავაძის რეფორმების მოდერნული ვერსიებით. მაგალითად, ქართველი ბიზნესმენის, კახა ბენდუქიძის მიერ აშენებული „თავისუფალი უნივერსიტეტი“ მთავარი ლოზუნგი შემდეგნაირად ჟღერს: „ცოდნა, შრომა, თავისუფლება“. ვარდების რევოლუციის შემდეგ, ბენდუქიძე ეკონომიკის მინისტრი იყო.² იგი ხშირად მოიაზრება ლიბერალ რეფორმატორად.³ 2014 წელს ბენდუქიძის გადმოსვენების შემდეგ, ყოფილმა მესამე პრეზიდენტმა ინიციატივა გამოთქვა, რომ იგი მთაწმინდის პანთეონში დაეკრძალათ. იმ დროს თბილისის ყოფილი მერი, გიგი უგულავა საკითხს ციხიდან გამოეხმაურა და ბენდუქიძე ილია ჭავჭავაძეს შეადარა: „... გავა არც ისე ბევრი წელიწადი და ორ ბურთივით მრგვალ ლიბერალს“ შორის შთამომავლობა ძალიან ბევრს იპოვის საერთოს, განსხვავებას კი ძალიან ცოტას!“⁴ მაშინ პოლიტიკოსი კობა დავითაშვილი ბენდუქიძის ლიბერალობას ასე გამოეხმაურა: „ლიბერალი იყო ილია ჭავჭავაძე. ბენდუქიძე, ჯაფარიძე, ბოკერია და ჩერგოლეიშვილი არიან მემარჯვენე ანარქისტები...“⁵

ბიზნესმენი მამუკა ხაზარაძეც საკმაოდ ხშირად მოიხსენიებს ხოლმე ილია ჭავჭავაძეს. 1991 წელს ხაზარაძე „თბილისის ბიზნეს ცენტრის“ პრეზიდენტი გახდა (TBC). ყოველწლიური ლიტერატურული პრემია, სახელწოდებით „საბა“, ხაზარაძის ინიციატივით 2002 წელს დაარსდა, რომლის დამფუძნებელიც აღნიშნული ბანკია.⁶ ხშირად საუბრობენ, რომ „საბა“ დიდი მოტივაციის მიმცემია ახალგაზრდა თაობისთვის, რადგან წერა-კითხვის გავრცელებას უწყობს ხელს. აღსანიშნავია ისიც, რომ ბიზნესმენი პოლიტიკური მოძრაობის – „ლელო საქართველოსთვის“ ლიდერია. პრემია „საბა“, შესაძლებელია ითქვას, რომ თანამედროვე ტიპის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფუნქციის როლის შესრულება სურს. საგულისხმოა ისიც, რომ პრემიას თავად ბანკი აფინანსებს. 2019 წელს ხაზარაძე ანაკლიაში პარტიის პრეზენტაციაზე სიტყვით გამოვიდა: „12 რიცხვში ილია ჭავჭავაძე მოკლეს. ეს დამთხვევაა, დამერწმუნეთ. დღესაც 12 რიცხვია, ჩვენ ამის გამო არ შეგვირჩევია ეს დღე, მაგრამ ეს დამთხვევა კიდევ ერთ რამეს მიანიშნებს, ილია ჭავჭავაძეც 12 ინჟინერს ეძებდა, რომ ქვეყანა გადარჩენილიყო. მინდა, რომ ეს ძებნა ყველამ დავინყოთ“.⁷

¹ ზ. გამსახურდიას ნეშტის ჩამოსვენება. 06.05.2020. <https://shorturl.at/rQNUu> (ნანახია 20.06.2024).

² „კახა ბენდუქიძე – დიადი ქართველის დიადი სიტყვები, ფრაზები და ციტატები, თავისუფლებაზე და წარმატებაზე“. 20. 09. 2022. <https://shorturl.at/EPJYo> (ნანახია 20.06.2024).

³ „ბოკერია: ბენდუქიძე ისტორიაში შევა როგორც ერთ-ერთი რეფორმატორი“. ტაბულა. 23. 04.2015. <https://shorturl.at/iS7s3> (ნანახია 04.12.2022).

⁴ „ვინ როგორ აფასებს კახა ბენდუქიძის მთაწმინდაზე დაკრძალვის იდეას?!“. კვირის პალიტრა. 20.11.2014. <https://shorturl.at/jrqE> (ნანახია 04.12.2022).

⁵ კობა დავითაშვილის ინტერვიუ. „ლიბერალი იყო ილია ჭავჭავაძე. ბენდუქიძე, ჯაფარიძე, ბოკერია, ჩერგოლეიშვილი არიან მემარჯვენე ანარქისტები“. საინფორმაციო პორტალი მხარე. 19.11.2018. <https://bit.ly/3F7AuCl> (ნანახია 04.12.2022).

⁶ პრემია „საბა“ შესახებ. *Saba.com.ge*. <https://saba.com.ge/html/page/18> (ნანახია 04.12.2022).

⁷ „12 რიცხვში ილია ჭავჭავაძე მოკლეს. რისთვის ეძებს მამუკა ხაზარაძე 12 ადამიანს?“. *palitravideo.ge*. 12.09.2019. <https://shorturl.at/46hLW> (ნანახია 04.12.2022).

პოლიტიკოსები, თავიანთი კარიერის დაწყებისას, ხშირად პარალელს ავლებენ იმ პირებთან, რომლებსაც ილია ჭავჭავაძის გზით სიარულის ამბიცია აქვთ. პოლიტიკურ ველზე ახალმოსულთა დისკურსებით ქვეყანაში იქმნება შთაბეჭდილება, რომ საზოგადოებაში ილიას შესახებ არასწორი აღქმები არსებობდა და რომ ახალმოსულების ინტერპრეტაციაა მეტად მართებული. შთაბეჭდილება იქმნება, რომ ილია ჭავჭავაძის გზის გამგრძელებელი სწორედ ის ადამიანია, რომელსაც ამ საკითხით მანიპულირება კარგად შეუძლია. ზოგადად, „ჭავჭავაძის გზით სიარულის“ მთავარი დამარწმუნებელი ფაქტი ილიას მიერ გატარებულ რეფორმებზე საუბარს მოიაზრებს, რომელიც ხშირად არაფრის მომცემია და ძირითადად არ პასუხობს თანამედროვე ეპოქაში არსებულ მთავარ გამოწვევებს. ეროვნული ფიგურის გარშემო კამათის დაწყებას მუდამ გაჯიბრების სახე აქვს. ინსტრუმენტალიზაციის თვალსაჩინოებისთვის, საგულისხმოა საქართველოში ულტრამარჯვენე პარტიის, „ქართული მარშის“ ჩამოყალიბების პროცესიც. 2020 წელს, პარტიის ყრილობა ილია-ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმში გაიმართა. დაჯგუფების ლიდერის, სანდრო ბრეგაძის თქმით, მისთვის სიმბოლურია, რომ პარტიას ილია ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმში აფუძნებს: „ჩვენ, ფუძემდებლურად ვართ ილია ჭავჭავაძის პრინციპების გამგრძელებლები, თორემ „ნაციონალური მოძრაობა“, ბოკერიას პარტია, ეს ურჯულოების კლასტერია ნამდვილად. მე საერთოდ ასეთ წესსაც დავანესებდი, რომ ავუკრძალავდი მათ, არამარტო ილია ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმში შემოსვლას, არამედ ყველა ჩვენს ფუძემდებლურ, სახელმწიფოებრივ ადგილას ყოფნას, რომელსაც ისინი ნაბილწავენ“.¹

2012 წლიდან მმართველი პარტია „ქართული ოცნება“, რომლის დამაარსებელიც ბიზნესმენი ბიძინა ივანიშვილია. 2013 წელს, როდესაც მან პრემიერ-მინისტრის პოსტი დაიკავა, ყოფილი პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი იმ დროს არსებულ საკონსტიტუციო ცვლილებებთან დაკავშირებით გააკრიტიკა. მან აღნიშნა: „სააკაშვილი არ არის ილია ჭავჭავაძე, საუბედუროდ, მას არ აქვს ასეთი ნდობა საზოგადოების მხრიდან“.² 2019 წლის 10 თებერვალს, მესამე პრეზიდენტმა, მიხეილ სააკაშვილმა, ბელგიის ქალაქ ლიეჟში, კონგრესის სასახლესთან „თანამემამულეთა მსოფლიო კრება“ დააორგანიზა. კრებაზე 5-პუნქტიანი გეგმა განიხილებოდა, რომლის მიხედვითაც საქართველოს ეკონომიკა უნდა გაძლიერებულიყო. „ჩვენ უნდა შევექმნათ, ის რაც თავის დროზე ილია ჭავჭავაძემ გააკეთა, საადგილმამულო ბანკი. ეს იყო მიწების შენარჩუნება ქართველების შემდგომი თაობებისთვის, რომ არ მომხდარიყო ბოლშევიკური კატასტროფა. ეს იყო სუპერსაშვილოშვილო საქმე, რომელიც ილიამ და მისმა თანამებრძოლებმა გააკეთეს. როცა საქართველოში შეიქმნება ნორმალური ხელისუფლება, ის უნდა გახდეს მთავარი აქციონერი. და არა ვილაც ხაზარაძე, მითუმეტეს ივანიშვილი, არა ვილაც რუხაძე“.³ განაცხადა მესამე პრეზიდენტმა. კონგრესის სასახლესთან მალევე საპროტესტო აქცია გაიმართა. აქციის მონაწილეებმა ე.წ. „სისხლიანი“ ბანერები გამოიტანეს. ისინი ამბობდნენ, რომ სააკაშვილს ემიგრანტების სახელით ლაპარაკის უფლება არ ჰქონდა.⁴ აღსანიშნავია პარტია „ევროპული საქართველოს“ პარტიის წევრის, ჩერგოლეიშვილის განცხადება, რომელიც 2022 წლის მოვლენების განვითარებას გამოეხმაურა (იგულისხმება მესამე პრეზიდენტის ციხეში ყოფნა და მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა): „მე ძალიან მინდა მიხეილ სააკაშვილი კარგად იყოს და არც კი ვუშვებ, რომ შეიძლება რამე დაე-

¹ „ჩვენ ვართ ილია ჭავჭავაძის პრინციპების გამგრძელებლები – „ქართული მარში პარტიას აფუძნებს“. ტელეკომპანია მთავარი 02.07.2020. <https://shorturl.at/ipoYm> (ნანახია 11. 11.2023).

² „ბ. ივანიშვილი:...სააკაშვილი არ არის ილია ჭავჭავაძე“. IPN.ge 05.03.2013. <https://shorturl.at/jGfHp> (ნანახია 09.01.2023).

³ „მ. სააკაშვილი თანამემამულეთა კრებაზე ლიეჟში“. On.ge. 10.02.2019. <https://bit.ly/404e3YE> (ნანახია 09. 01. 2023).

⁴ „ლიეჟში, თანამემამულეთა მსოფლიო კრების პარალელურად, სააკაშვილის წინააღმდეგ აქცია მიმდინარეობს“. On.ge. 10. 02.2019. <https://bit.ly/3kBO5eH> (ნანახია 09. 01. 2023).

მართოს, მაგრამ საკითხის ასე დაყენება – ის თუ არ იქნება, ქვეყანა დაიღუპება... დავით აღმაშენებელი დაგველუპა, ილია ჭავჭავაძე დაგველუპა და ეს ქვეყანა აგრძელებს არსებობას. თავისთავად, საკითხის ასე დაყენება არასწორია.¹ პოლიტიკოსები ქვეყანაში მიღებულ გადამწყვეტილებებსა და კანონებსაც კი ილია ჭავჭავაძეს უკავშირებენ. მაგალითად, 2022 წელს, დეოლიგარქიზაციის შესახებ კანონის ირგვლივ მიმდინარეობდა კამათი. ნეოლიბერალური იდეოლოგიის მქონე პარტია „გირჩის“ ლიდერმა, ვახტანგ მეგრელიშვილმა განაცხადა: „მე-19 საუკუნეში „დეოლიგარქიზაციის შესახებ კანონი“ რომ ვიღაცას მიეღო, ილია ჭავჭავაძე ოლიგარქების სიაში მოხვდებოდა – მედიამაგნატი იყო, „ივერიას“ გამოსცემდა, პოლიტიკა აინტერესებდა, ბანკი ჰქონდა და მონოპოლისტი იყო. როგორ შეიძლება პრეზიდენტის სამსახურმა, როგორც ეს უკრაინაშია, შეადგინოს ოლიგარქების რეესტრი? – ჩემი აზრით, ეს კატასტროფაა!“² აღსანიშნავია, რომ პარტიის ვებგვერდზე ვრცელი სტატიაა დაწერილი, სათაურით „ილია ლიბერტარიანელია“.³

2024 წელს მმართველ პარტიას დიდ საპროტესტო მოძრაობასთან უწევს გამკლავება. როგორც ზემოთ აღინიშნა, საუბარია საპროტესტო მოძრაობა „არა რუსულ კანონზე“. ქვეყანა ევროკავშირში გაწევრიანებისთვის ვალდებულია შეასრულოს რეკომენდაციები.⁴ პუნქტებს შორის ჩამოთვლილი იყო, რომ სახელმწიფოს უნდა ეზრუნა ადამიანის უფლებების დაცვაზე და ჩაეტარებინა ე.წ. ვეტინგი.⁵ მმართველი პარტიის მხრიდან დაიწყო საუბარი სუვერენიტეტის დათმობის საკითხზე, რომელიც გადაითარგმნა, როგორც ქვეყანაში ევროკავშირის მხრიდან „ზედმეტად“ ჩარევის პოლიტიკად. ხელისუფლების წარმომადგენლები აცხადებდნენ, რომ მსგავსი ძალდატანება ქართულ კულტურას აზიანებდა. საუბარი დაიწყო ტრადიციების პატივისცემასა და დაცვაზე. მოსამართლეების კეთილსინდისიერების საკითხი ეჭვქვეშ არავის უნდა დაეყენებინა, რადგან ასეთ შემთხვევაში მოსამართლეთა განაჩენები ბათილად გამოცხადდებოდა.⁶

ტრადიციების დაცვა გამოიხატა გენდერულ დონეზე „LGBTQ“ ადამიანების სტიგმატიზებით. მალევე მმართველმა პარტიამ შემოიღო კანონპროექტი, „ოჯახური ღირებულებებისა და არასრულწლოვანთა დაცვის შესახებ“. აღსანიშნავია, რომ „უცხოური გავლენის გამჭვირვალობის“ შესახებ კანონპროექტის მომხრეები ილია ჭავჭავაძის ტექსტს იმონებდნენ. მაგალითად, პარტია „ხალხის ძალის“ ლიდერმა, მაჭარაშვილმა განაცხადა: „ჩვენი თავი ჩვენვე უნდა გვეყუდნეს. ეს არის ილიას სიტყვები და არა ის, რომ ჩვენი თავი ეყუდნეს უცხოელ პარტნიორს“.⁷ ასევე საინტერესოა საკრებულოს წევრის – ვლადიმერ ბოჭაძის განცხადება:⁸ „ილია ჭავჭავაძე წაკითხული რომ გქონდეთ, გეცოდინებოდათ, რა დანერა. მთელს ამიერკავკასიაში ქართველი და ქრისტიანი ერთი მნიშვნელობის არიან...ქრისტიანობისთვის გავწყდით, გავიჟლიტენით...ხორცი მივეციოთ სულისათვის. სამი სიტყვა გაქვთ წაკითხული და მესამე სიტყვა სარწმუნოება პრაიდის თაბაგარს

¹ „ჩერგოლეიშვილი სააკაშვილზე: არასწორია საკითხის დაყენება...“ *Prime Time*. 17.11.2022. <https://shorturl.at/3zMg7> (ნანახია 20.06.2024).

² „ვახტანგ მეგრელიშვილი: მე-19 საუკუნეში „დეოლიგარქიზაციის შესახებ კანონი რომ ვიღაცას მიეღო, ილია ჭავჭავაძე ოლიგარქების სიაში მოხვდებოდა“. 11.10.2022. *Newshub.ge*. <https://bit.ly/401qiVX> (ნანახია 20.06.2024).

³ პარტია „გირჩი“, სტატია „ილია ლიბერტარიანელია“. 20.05.2017. <https://shorturl.at/4TwMH> (ნანახია 20.06.2024).

⁴ „რას მოიცავს 9 დათქმა?“. რადიო თავისუფლება. 08.11.2023. <https://shorturl.at/qzZtk> (ნანახია 20.06.2024).

⁵ „ყველაფერი ვეტინგზე“. ავტ. სალომე ჩადუნელი. რადიო თავისუფლება. 15.03.2024. <https://shorturl.at/QzIW0> (ნანახია 20.06.2024).

⁶ „უზენაესი სასამართლო: ე.წ. ვეტინგი ლახავს სასამართლოსა თუ ინდივიდუალური მოსამართლის დამოუკიდებლობას“. საზოგადოებრივი მაუწყებელი *1tv.ge*. 11.03.2024. <https://shorturl.at/zmpua> (ნანახია 20.06.2024).

⁷ გურამ მაჭარაშვილის განცხადება. ტელეკომპანია *ფორმულა*. 22.04.2024. <https://t.ly/qjSa9> (ნანახია 20.06.2024).

⁸ „ბრავო ვლადიმერ ბოჭაძე“. ავტ. დიდუბელი. მიმართვა საკრებულოდან. <https://shorturl.at/O9pFe> (ნანახია 20.06.2024).

შეაცვლევინეთ ერთობათი¹.¹ ბოჟაძე იმონებს ჭავჭავაძის ორ ტექსტს, ესენია: „ქართველი ერი და ღვანლი წმინდა ნინოსი“² (1888) და „რა გითხრათ, რით გაგახაროთ?“³ (გაზ. ივერია, 1898). ზოგადად, საჯარო პირების რიტორიკა ძალიან ფრაგმენტულია და მიმართულია იმ აზრთან, რომ ევროკავშირის რეკომენდაციები შეუთავსებელია ქართულ კულტურასთან. განმეორებელი ფაქტორი ლიბერალიზმია, ლიბერალური კრიტიკა კი, სხვა ტექსტებთან ერთად, „ქვათა ლაღადზეც“ მიუთითებს. ჭავჭავაძის ტექსტებში ლიბერალიზმის როლი ყოველთვის კონტექსტურია, მაგალითად: „დროა ჭკუას მოვიდეთ და არ შევუშინდეთ იმ ცრუპენტელა ლიბერალებს, იმ ჭეშმარიტის ლიბერალობის ბერიკეებს, რომელნიც განგებ პირში ბურთსა გვჩრიან, რომ თავისი ოინბაზობა, ორპირობა და ცალგულობა მიაფუჩეჩონ და ზედ ლიბერალობის წმინდა კალთა გადააფარონ... ლიბერალობა განა მალვაა, ანუ ხელის წაფარება ტყუილებისა ... და არა მხილება ყოველ ამისი?.. მზეზე გამოტანა ყოველის ფარულის და არა ფარულის ბოროტისა, – იმისდა მიუხედავად, შფოთს ასტებს, თუ არ ასტებს, – განა უწმინდაესი და უპირველესი ღირსება არ არის ჭეშმარიტის ლიბერალობისა, რომელიც-კი მას შეუძენია და დიდი ღვანლითა და ზოგჯერ სისხლის ნთხევეითაცა“. ცხადია, ილია ჭავჭავაძე ცრუ იდეოლოგიის მქონე ადამიანებზე მიუთითებს. ტექსტიდან ჩანს, რომ ლიბერალები სიმართლის სადარაჯოზე იდგნენ.

გადაცემა, სახელწოდებით „ილია და ლიბერი“ გვახსენებს, რომ გადაცემის მიზანია ილია ჭავჭავაძე გააცნოს მსმენელს, როგორც ლიბერალი მოაზროვნე. მეოთხე ეპიზოდის სტუმარი, დიპლომატი გია ჯაფარიძეა, რომლის აზრითაც, ილია ჭავჭავაძე არის პირველი იმ კლასიფიკაციებიდან, რომელიც შეიძლება საქართველოში საუკეთესოებს შორის მან დაასახელოს. იგი ამბობს: „ისე კომუნისტებს ქონდათ კარგი სიტყვა მოძებნილი – პუბლიცისტი. რას ნიშნავს პუბლიცისტი? სინამდვილეში, ილია არის პირველი ქართული თავისუფალი მედიის შემქმნელი, პირველი ქართული არასამთავრობო ორგანიზაციის შემქმნელი; პირადი ბანკირი...“⁴ გადაცემის პირველ ეპიზოდში საქართველოს უნივერსიტეტის ლექტორია მინვეული, რომელიც აცხადებს, რომ ილიას თაყვანისმცემელია. შეკითხვაზე, თუ ვინ არის ილია მისთვის? იგი შემდეგნაირად პასუხობს: „ილია მემამყება, ის მთავარი ქართველი ლიბერალი იყო; ჩვენ ვიცით, რომ მას არ ჰქონდა სოციალისტური სენტიმენტები, როდესაც ბისმარკი ცოტა სოციალიზმისკენ გადაიხარა, ჭავჭავაძე გახდა მისდამი კრიტიკული... ლიბერალები არიან ადამიანები, რომლებსაც ცვლილებების არ ეშინიათ, განსხვავებით კონსერვატორებისგან“⁵. პოლიტოლოგი გია ნოდია კი ასეთ აზრს ავითარებს: „პოპულიზმი ყოველთვის კოლექტივიზმია; ნაციონალიზმი თავის ძირში არის ლიბერალიზმი, ილიას სახელით ლიბერალიზმს ებრძვიან“⁶.

როგორც უკვე ვახსენეთ, ილია ჭავჭავაძის ტრიადა: „მამული, ენა სარწმუნოება“, ხშირად ინტერპრეტირდება და ემატება სხვა მიმართებები. თბილისში „უცხოური გავლენის გამჭვირვალობის კანონის“ წინააღმდეგ გამოსვლები აპრილის თვეში დაიწყო. მკვლევრებმა, იურისტებმა და სხვა პროფესიის მქონე პირებმა კანონი რუსეთში 2012 წელს მიღებულ კანონს მიაშვასეს. ოპოზიცია აცხადებდა, რომ კანონის წინააღმდეგ მოძრაობამ მიიღო ცივილიზაციური არჩევანის წინ მდგომი საქართველოს სახე. ახალგაზრდებმა 19 აპრილს გამართა მემორიალთან დადეს ფიცი, რომელიც დასრულდა სიტყვებით „ენა, მამული, ერთობა“⁷, რომელიც შთაგონებულია „ოსმალის

¹ იგულისხმება თბილისის პრაიდის დამფუძნებელი გიორგი თაბაგარი.

² გაზ. „ივერია“. 1888. №9

³ გაზ. „ივერია“. 1898. №1 გვ. 1-2 (ი. ჭავჭავაძე. ოც ტომად. ტ13. თბ., 2007. გვ. 492).

⁴ „ილია და ლიბერი“. ჯაფარიძე. გ. (ეპიზოდი 4) *Franklin Club*. 09.01.2023. <https://shorturl.at/ASmHU> (ნანახია 20.06.2024).

⁵ „ილია და ლიბერი“. თოფური. კ. (ეპიზოდი 1) *Franklin Club*. 18.11.2022. <https://t.ly/kjNxn> (ნანახია 20.06.2024).

⁶ „ილია და ლიბერი“ ნოდია. გ. (ეპიზოდი 5) *Franklin Club*. 09.01. 2023 <https://t.ly/nDioz> (ნანახია 20.06.2024).

⁷ ახალგაზრდების ფიცი გამართა მემორიალთან. ელექტრონული ჟურნალი პუბლიკა. <https://rb.gy/s8u2ch> (ნანახია 20.06.2024).

საქართველოდან: „ყოველი ერი თავისი ისტორიით სულდგმულობს. იგია საგანძე, საცა ერი პო-
ულობს თავისი სულის ბგერას, თვის ზნეობით და გონებით აღმატებულებას, თვის ვინაობას,
თვის თვისებას. ჩვენი ფიქრით, არც ერთობა ენისა, არც ერთობა სარწმუნოებისა და გვარტო-
მობისა ისე არ შეამსჭვალეს ხოლმე ადამიანს ერთმანეთთან, როგორც ერთობა ისტორიისა“
(ჭავჭავაძე 1877).

29 აპრილს დაანონსდა სამთავრობო აქცია, სადაც მმართველმა პარტიამ ახალგაზრდებს
ბრალი დასდო სარწმუნოების შეურაცხყოფაში. სამთავრობო აქციის ბანერებზე ილიას სიტყვები
„მამული ენა, სარწმუნოება“ დაინერა.¹ ახალგაზრდების პროტესტზე, ფილოლოგმა ლევან გიგი-
ნეიშვილმა „ტელეარხ იმედზე“ შემდეგი განცხადება გააკეთა:² „ძალიან პრეტენზიული უნდა იყო,
რომ ილია ჭავჭავაძის ასეთი მნიშვნელოვანი ციტატა შეცვალო, მე თვითონ ფილოლოგი ვარ,
ქართულს ვასწავლი და ამას არ გავაკეთებდი ყველაზე კომმარულ სიზმარშიც კი“. ამავე პერი-
ოდში მწერალმა ლაშა ბულაძემ³ გამოაქვეყნა სტატია, სადაც მიუთითებს, რომ „ენა, მამული და
ისტორია“, საფრანგეთის რევოლუციის ლოზუნგითაა შთაგონებული, რომელიც ჟღერდა, რო-
გორც „ძმობა, ერთობა, თავისუფლება“. შემდგომ კი განმარტავს, რომ ტრიადა საერთო ისტორი-
ულ მესხიერებას ეფუძნება და ასევე ხაზს უსვამს საბჭოთა მემკვიდრეობაზე, რომ სტალინურმა
იდეოლოგიამ ილიას მითვისება სცადა (ბულაძე 2024).

ვინაიდან განხილვის საგანი ევროკავშირში ინტეგრაცია იყო, საზოგადოების მხრიდან ევრო-
პული ლიბერალიზმის კრიტიკა დაიწყო, რამაც გამოიწვია საბჭოთა კავშირის პერიოდის გახსენე-
ბა. მოსახლეობის ნაწილი ფსევდოლიბერალიზმზე აკეთებდა აქცენტს – ან სრულად უარყოფდა
ლიბერალიზმს, რომელიც კვლავ ფიგურით იყო განპირობებული. ნაწილის აზრით, ევროპა ქრის-
ტიანობას გულისხმობდა, თუმცა სხვები იმაზეც კამათობდნენ, რომ ევროპა ადამიანის უფლებე-
ბით გამოირჩეოდა და არა რელიგიური ნიშნით. ასევე აქტიურად განიხილებოდა საბჭოთა კავში-
რი, როგორც ევროპული მოვლენა. ამ კონტექსტში, სადაც „ოსმალის საქართველო“ და „ქვათა
ლაღადი“ მანიპულაციის კარგ საშუალებად იქცა, საინტერესოა ჭავჭავაძის ერთ-ერთი პუბლი-
ცისტური წერილი, სახელწოდებით „მაჰმადიანთ გაქრისტიანება“, რომელიც კარგად აღწერს იმ
რეალობას, რაც მე-19 საუკუნის საქართველოში ბათუმის მაზრის შემოერთებამ განაპირობა: „გა-
ნა არ შეიძლება კაცი ანუ ხალხი არც ქრისტიანი იყოს, არც მაჰმადიანი, არც კერპთაყვანისმცე-
მელი, მაგრამ კარგი კაცი, კარგი ხალხი იყოს, კარგს განათლების გზაზედ დამდგარი და ცხოვრე-
ბაში ყოველმხრივ წარმატებული? სარწმუნოების საქმე სინდისის საქმეა, რა ჩვენი საქმეა – ვინ
როგორ სარწმუნოებას აღიარებს, ვინ რა რჯულის არის? თვითონ ჩვენი მაღალის და უზენაესის
მოძღვრის იესო ქრისტეს სიტყვაა, რომ რჯული არ შეიქმს კაცს, არამედ საქმე. ურიგო არ იქნე-
ბა, რომ ამ ქრისტეს სიტყვებითა და ზემოხსენებულ მოსაზრებით იხელმძღვანელონ ყველა იმათ,
ვისაც ბათუმის მაზრის ქართველ მაჰმადიანებთან ექნებათ საქმე“ (ჭავჭავაძე, 1880).

რადგან საზოგადოების მხრიდან სარწმუნოება წყალგამყოფად იქნა მიჩნეული, ბრწყინვალე
აღდგომის დღესასწაულზე, 5 მაისს, ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის ქანდაკების წინ, ახალ-
გაზრდებმა სანთლები დაანთეს, სადაც დაინერა კვლავ მოდიფიცირებული ვერსია: „ენა, მამული,
ერთობა, სარწმუნოება“.⁴ ფრაზა უპირობო გაერთიანების სიმბოლო გახდა. ამ ჟესტით ახალგაზ-
რდა თაობამ კვლავ შეახსენა ქართულ საზოგადოებას, რომ ერთობა და მრწამსი თანაბრად მნიშ-

¹ „ივანიშვილი სამთავრობო აქციაზე გამოჩნდა“. რადიო თავისუფლება. 29.04.2024. <https://rb.gy/zawcfs> (ნანახია 20.06.2024).

² „გიგინეიშვილი. ლ. ლოზუნგზე“. ტელეკომპანია იმედი. 21.04.2024. <https://t.ly/TVwjL> (ნანახია 20.06.2024).

³ „ილია ჭავჭავაძის უკვდავი სიტყვები“. ავტ. ლაშა ბულაძე. რადიო თავისუფლება. 05.05.2024. <https://shorturl.at/rpoVB> (ნანახია 20.06.2024).

⁴ ფოტო. „ენა, მამული, ერთობა“. რადიო თავისუფლება. 05.05.2024. <https://shorturl.at/kiAxv> (ნანახია 20.06.2024).

ენელოვანია და მათი ნება ურყევი, რაც გულისხმობდა ნებისმიერი სარწმუნოების მქონე პირისთვის დამოუკიდებელ საქართველოში ცხოვრებას, რომლის არჩევანიც, მათი თქმით, ევროპა იყო.

დასკვნა

ილია ჭავჭავაძის ფიგურის ინტრუმენტალიზაციის კვლევა ქართულ საზოგადოებაში წარმოადგენს ანალიზს, თუ როგორ გამოიყურება ახლანდელი და ისტორიული ნარატივები პოლიტიკური დღის წესრიგის შექმნისთვის. ჭავჭავაძის ფიგურის ინტრუმენტალიზაციის კვლევამ გამოაშკარავა იდეოლოგიური მითვლების მცდელობები, ტრიადის მოდიფიკაციები და, ზოგადად, ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბების კომპლექსური ურთიერთკავშირები. ეროვნული გმირი, ერთი მხრივ, წინსვლისა და პროგრესის სადარაჯოზე წარმოჩინდა, ხოლო, მეორე მხრივ, ფიგურამ წარსულთან უწყვეტობა გამოავლინა. ილია ჭავჭავაძის ფიგურა ერთი ქოლგის ქვეშ აერთიანებს საზოგადოებრივ ჯგუფებს, რომლის გარშემოც დისკურსები მუდმივცვალებადი და კონკურენტულია. ამრიგად, ეროვნული კონსოლიდაცია რთულად მისაღწევია.

ბიბლიოგრაფია:

- აბაშიძე, გ. „ილია ჭავჭავაძე“. გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2010.
- აბაშიძე, გ.; ბახტაძე, მ.; ჯანელიძე, ო. „საქართველო და ქართველები“. საკითხავი წიგნი, თბილისი, 2013.
- „ბიზნეს ისტორიები საქართველოდან“. გამომცემლობა Marketer, 2023.
- გაზეთი „კვალი“, 1897, №1.
- გაზეთი „კვალი“, 1900, №11.
- გაზეთი „ივერია“, 1888. №9.
- ჭავჭავაძე, ი. თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად. „რა გითხრათ, რით გაგახაროთ?“, 1898. ტ. 13, თბილისი, 2007.
- ჭავჭავაძე, ი. „სარჩობელაზედ“. გამომცემლობა თბილისი, 1937.
- ჭავჭავაძე, ი. „აჩრდილი“. ლექსები და პოემები. გამომცემლობა თბილისი, 1937.
- ჭავჭავაძე, ი. „ოსმალის საქართველო“, გამომცემლობა „ივერია“, 1877.
- ჭავჭავაძე, ი. „ქვათა ლაღადი“. წიგნადი ფონდი. გამომცემლობა „ივერია“, 1899.
- ჭავჭავაძე, ი. „საბანკო საქმის შესახებ“. ახალი გამოცემა, ელ. ვერსია, lbooks.ge, 2015.
- ჭავჭავაძე, ი. „მაჰმადიანთ გაქრისტიანება“. თხზულებანი, ტ. XV. „ილიას ფონდი“. თბილისი, 2007.
- ჯონსი ს., თორია მ. (რედ.) „მეხსიერების ადგილები და ქართული ნაციონალური იდენტობის სიმბოლური გარემო“. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2022.
- Assmann, Aleida. „Canon and Archive“. Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook, Astrid Erll & Ansgar Nünning (Eds). Berlin-New York: Walter de Gruyter, 2008.
- Laclau, Ernesto. „Why Do Empty Signifiers Matter to Politics?“ „Post-Marxism, Populism and Critique“. Routledge, Taylor & Francis Group. London and New-York, 2015.
- Todorova, Maria. „Bones of Contention“, The Living Archive of Vasil Levski and the Making of Bulgaria's National Hero, 2009.

Vagabond: "Cunning politicians left, right and centre justify their actions with Bulgaria's greatest national hero."
<https://shorturl.at/aNZXs>

ვოზზე ბაიდენი და მიხეილ სააკაშვილი, შუაში ილია ჭავჭავაძის პორტრეტი. 2009 წ. წყარო: რადიო თავისუფლება <https://shorturl.at/or2jb>

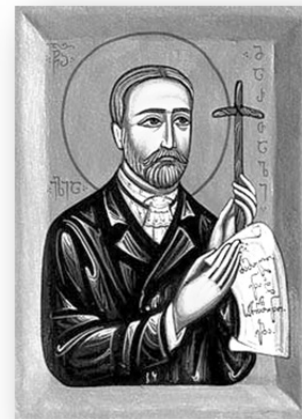
Bulgarian National Bank. Standard Banknote. 1000 Leva. Demonetized 1999.

საქართველოს ეროვნული ბანკი. ბანკნოტი 20 ლარი. ფუნქციური.

Source: Maria Todorova. "Bones of Contention". 2009. Central European University Press, p. 637. Author's photograph.

„წმიდა ილია“, ხატი. წყარო: 1. ნეკრესისა და ჰერეთის მიტროპოლიტის კურთხევით გამოშვებული წიგნი „თქვენი ვარ შვილი“. 2. მართლმადიდებლური ეკლესია ამერიკაში <https://rb.gy/6snk26>

NINO ZANDUKELI

**THE INSTRUMENTALIZATION OF ILIA CHAVCHAVADZE'S
FIGURE IN GEORGIA (1980-2024)**

Summary

The present article examines the instrumentalization of Ilia Chavchavadze's figure in Georgia from 1980 to 2024, exploring its role in shaping Georgian politics and culture. This paper will establish whether Chavchavadze was central to these processes by considering elements that have had the most profound influence upon historical discourses over the legacy of the aforementioned. The hypothesis posits that Georgian society has created competing models of Ilia Chavchavadze and has caused problems for national consolidation. These manipulations, which began in Soviet times, have continued until today through different collective memories. The recent data underlined not only the coexistence of different discourses about Chavchavadze but also cultural divergences reflecting the country's civilizational choice.

The relevance of the problem is based on attempts by many people and groups in the country to make the great figure a symbol of the real continuation of Ilia Chavchavadze's legacy as a way for the renewal of Georgian culture and politics. These efforts gained significant momentum in 2022-2024, when Georgia was seeking integration into the European Union. Although the figure himself is very significant, until now there has been no scholarly research focused on his instrumentalization in this regard.

The greater part of the text gives examples from other countries and discloses insights by foreign researchers who studied the instrumentalization of national figures. To support the hypothesis, the paper uncovers the mechanisms of identification used by populist movements for legitimizing their agenda and shows how these efforts have shaped public perceptions of Ilia Chavchavadze in Georgia.